

– Nem tehetem, nem értek hozzá, szabadkozott Plaján főhadnagy.

– Csak próbálja meg, mert ha eltalálja, önnek adom.

Erre a nagy ígéretre a főhadnagy is összeszedte magát, és elkezdett találmára számokat mondogatni:

– Ezer forint.

– Sokkal több!

– Háromezer...

– Följebb!

– Ötezer...

– Négyszer annyi!... segített neki a gallyal házigazda, mire Piáján főhadnagy szinte megszedülve az örömtől mondta ki az előre sejtetett számot:

– Húszezer forint!

– Eltalálta! ... Itt van, az öné! . . .

A szerencsés tiszt aztán évek múltán végig csinálta Kiss Ernő oldala mellett a szabadságharcot és mikor az aradi várból, hosszú fogságból kijött, úrrá tette – a hamutartó.

*

De mielőtt Kiss Ernő is rálépett volna a megszentelt emlékezetű tizenháromnak az útjára, megjelent a temesvári hadosztályparancsnok a garnisonban és megvizsgálta az Új-Pécsen állomásozó huszárságot. A legénység, a Kiss Ernő által csináltatott dísz-uniformisban rukkolt ki, hogy annál nagyobb hatást tegyen a legenda szerint – Haynaura. Mikor aztán a bresciai hiéna meglátta a legénységen a tündöklő ruhát, szörnyű düh fogta el és oda fordult Kiss Ernőhöz: – Micsoda komédia ez, parancsnok úr?! Jegyezze meg magának, hogy ez nem az ő felsége uniformisa. Ez hamis! Az igazi uniformis az, a mit a császártól kaptak.

Ha még egyszer ebben a maskarában látom őket, önt fogom szigorú felelősségre vonni! Adieu!...

És éppen sarkantyút akart adni a lovának, midőn a Kiss Ernő hangját hallja, ki idegesen szólt oda segédtszjének:

– Főhadnagy úr! Vegye tudomásul jövőre, hogy mikor én tartok szemlét a legénység fölött, akkor díszuniformisban vonuljanak ki, ha pedig a hadosztály parancsnok úr jön, akkor komisz ruhában kell ki-rukkolni... Értette, főhadnagy úr?!

Haynau tajtékozott a dühtől, midőn e szavak után Kiss Ernő szalutált neki és szó nélkül ellovagolt.

El is követett mindent, de nem tudott Kiss Ernő ellen semmi fegyelmi büntetést kivinni, mert föl, egész az udvarig ismerték a nábob-parancsnokot, a huszártisztek eszményképét.

*

De jött a bosszú napja.

Kiss Ernő olt ült az aradi vár kazamatáiban a többiekkel, kiket eljegyezték a vértanú-halálra. Haynau pedig Budán ítélte, és terjesztett kegyelemre a nemzet vasravert nagyjai közül, a kit akart. És a míg Világos után a Kiss Ernő kincseket érő ezüst- és aranyeműi is osztrák hadizsákmányul kerültek Temesvárra, és onnan senki se tudja – hova, az alatt Haynau nagy gondja volt a Kiss Ernő sorsára, és habár előkelő kezek nyultak igen magasra, hogy azt az embert a ki eszményképe volt a lovas- katonaságnak, és a ki annyit áldozott egykor a hadseregért – megmentsék – a fogságnak, hasztalan volt.

Rukkoltassa ki most komiszban a huszárságot...

Az első sortűz csak térdre ejtette Kiss Ernőt és bekötött szemekkel, testében három golyóval így várt tovább.

A vezénylő őrnagy halálsápadtan, alig tudta a második sortűzet rávezényelni a hősök hőségének a testére.

Sz. K.

(Armenia, 1900 – eredeti írásmód)

Kuncz Béla

Elfelejtett vértanúk* (1. rész)

Még 163 esztendő elteltével is a számokkal bajlódnak a történészek, miközben sok hős már rég elfelejtődött, számtalan mártír hullott ki a nemzet emlékezetéből. Iskolások évente ismétlődő szellemi akadályversenye az aradi tizenhármak felsorolása. Tizenhárman voltak a már korábban kivégzett Nádor-huszárok; tizenhárman a pozsonyi mártírok is. De vajon hány áldozatot követelt ténylegesen az 1848–49-es szabadságharcot követő megtorlás, amely nem a nemzeti gyásznappá vált október 6-án kezdődött, s persze nem is akkor fejeződött be.

Több mint másfél évszázadig abban a kollektív (tév)hitben éltünk, hogy 1849. október 6-án – a felakasztott osztrák hadügyminiszter, Latour halálának évfordulóján – Aradon kivégzett 12 tábornok és egy ezredes (Lázár Vilmos) voltak a forradalom díszmártírjai, természetesen az első felelős kormány miniszterelnökével, a Pesten sortűzzel kivégzett Batthyány Lajos gróffal együtt. Szinte valamennyi iskolás számára gyötrelmes felidézni, pláne helyesen leírni a kacifántos neveket.

A többi – több mint száz – mártír emléke kiveszett a kollektív emlékezetből.

– A megtorlások időszakában, mely 1850 nyarán amnesztiákkal zárult le, 1849. október 6-a volt az a nap, amikor 24 óra leforgása alatt a legtöbben kerültek bitófára vagy kivégzőosztag elé. Az október 6-án kivégzettek között volt az ország első kormányfője, a honvédsereg 13 vezető személyisége: a tábornoki kar 40 százaléka – emlékeztet Hermann Róbert hadtörténész.

Az újabb kutatásokból derült ki, hogy október 6-ának volt egy tizenötödik vértanúja is: a 3 éves gyermekét, majd a feleségét is elvesztő, szerencsétlen sorsú 30 éves Fekete Imre kőspallagi születésű gerillatizedes. Őt is az Újépület melletti fapiacon végezték ki golyóval reggel 7-kor, 11 órával Batthyány előtt. (Tudvalevő: a gróf sebet ejtett a nyakán, hogy ne tudják megszegyenyítésként felakasztani.)

* Népszabadság, 2012. október 7.

Feketének az volt a legsúlyosabb bűne, hogy '49 augusztusának elején „társtettesként” elfogta Achilles Gröllert, a cs. kir. 14. (Wohlgemuth) gyalogezred főhadnagyát, aki épp futárszolgálatot teljesített az orosz főhadiszállás és Bécs között. Fogságba ejtette, elvette a futártáskáját, majd szabadon engedte. A magyar politikai elitből többeket már jóval korábban vérépadra vittek.

Politikusok kötelen

Kilenc nappal a világosi fegyverletétel után, augusztus 22-én Aradon elsőként a törzstisztek közül Ormai (Auffenberg) Norbertet végezték ki, a szabadságharc csehországi születésű, német nemesi családból származó, 36 éves ezredesét. (Vécsey tábornok csak 21-én tette le a fegyvert; a széphalmi Kazinczy Lajos alezredes 25-én adta meg magát, s napra pontosan két hónappal rá, 29 évesen lőték agyon a vár sáncában. Az utókor szemében ő a „15. aradi vértanú”. Munkács várát 26-án engedték át védői az oroszoknak.) Egyetlen szűk napba belefért a boszszúhadjárát első kiemelt pere, az ítélet-hirdetés, annak megerősítése, a lelki vigasz megadása és a kötél általi kivégzés. A megtorlás örült gépezete Ormait kapta el először – derül ki Kedves Gyula alezredes kutatásaiból. Vajon miért pont ő vált felségárulás vádjával a megtorlások

szimbolikus, mendemondákkal is övezett alakjává?

Ezzel a kivégzéssel demonstrálta Haynau: nem kukoricázik, s nem a levegőbe beszélt, amikor a hadjárata megindulásakor azt írta Radetzky tábornagnak, gyökerestül fogja kiirtani a gázt. Azt tervezte: minden honvédtisztet, aki korábban a cs. kir. hadseregben szolgált, rögtönítélő eljárással fog kivégeztetni. És ebben tántoríthatatlannak bizonyult, egészen addig, míg az osztrák minisztertanács augusztus 20-án nem rendelkezett arról, hogy ne vadállat módjára öldököljenek, csak a főbűnösöket adják hóhérekre. Ugyanis az osztrák diplomáciának addigra már – a példát

statuálni hivatott pozsonyi vérengzések miatt – közutálattal kellett szembenéznie Európában, s legalább azt akarták demonstrálni, törvényesen járnak el, hivatalos bírósági eljárások alapján ítélik meg. Épp az utasítások kézhezvételének napján, augusztus 25-én érkeznek meg Haynau aradi főhadiszállására az oroszok által kiadott hadifogoly tisztek, a „főkolomposok”. Épp előző nap dicsekedett Haynau példaképének, Radetzkynek: „a dolog elkezdődött, épp tegnapelőtt akasztattam fel egy felkelővezért”. Most pedig már panaszkodnia kellett: ha 24 órát késik a futár lógva találja már valamennyi lázadó vezért.

Folytatjuk

Dávid Csaba

A végső lövések után

(történik 1849.10.06., 05 óra 30 perc és 05 óra 40 perc között)

Volt az a bizonyos három perc... Persze, az előtte lezajló napok is nehezek voltak, de ez az utolsó három perc...

Összeszorított foggal, az erőltetéstől remegő állal, de tartom magam, eléveszem selymekendőmet és saját magam kötöm be a szememet. Aztán kardsuhintás hallatszik s erre a jelre eldördül a tizenkét katona fegyvere, hiszen mind a négyünkre három-három fegyver irányul. Éles fájdalom, mert egy lövedék a vállamba hatol.

Térdre esem, megpróbálok felállni, de hátul összekötött kézzel nem megy... aztán parancsszó s lépések közelednek, bizonyára a három katona közelebb jön. Ez az a három perc... Aztán az újabb, ezúttal nagyon közelről leadott lövéseknek még a torkolattüzét is látom a selymekendőn át és érzem, amint a lőpor széndarabkái az arcomba hatolnak... a lövedékek pedig...

*

Most már minden szinte időtlenül történik.

Egyelőre még a térben lebegek, felülről látom a várárkot, ahol arca borulva fekszik a Dessewffy-, a Schweidel- és a Lázár-test, csak a Kiss Ernő nevű test hever hanyatt, hátratorított lábbal. A három katona, akik két lépésről adták le a másodszori lövéseket, s amelyekből kettő pontosan telibe talált, éppen súlyban tartott fegyverrel visszavonul. Még azt is látom, hogy a Kiss Ernő nevű test arca fekete a lőportól, a koponyája pedig darabokra tört a közelről becsapódó lövedékektől. Most közelít óvatos léptekkel a lassú Marchot Eduárd ferencrendi atya, a vár káplánja. Emlékszem, ő kísért a vesztőhelyre.

De én lassan távolodom. Nem, inkább nagyon is gyorsan. Hiszen tulajdonképpen megszűnik körülöttem az idő...

Megjelenik előttem, amint az utolsó levelet írom október 5-én a leányaimnak, Dániel Jánosnének és Bobor Györgynének. Ez mintha ebben a pillanatban történt volna: *Forrón szeretett gyermekeim!*

Bocsássatok meg nekem, gyermekeim, miképpen én is megbocsátok nektek – ez halni készülő apátok kívánsága...

Szerencsétlen leányaim! Felvillan egy tized másodpercnyire az arcuk, a kétségbeesésük. Vissza tudok-e menni, hogy megvizsgáljam őket? De aztán bevillan az előző napokból, hetekből a tárgyalásról néhány hazug, vagy torzított állítás:

Akkor is megmaradt a magyar hadsereg soraiban, amikor az osztrák földre lépett, hogy az általános felkelésben lévő fővárosnak segítséget nyújtson, és evégből Schwechatnál megtámadta a cs. kir. csapatokat, majd utána az osztrák hadseregnek erélyesen ellenállva fellázadt a törvényes hatalom és a király szent személye ellen; elfogadta a forradalmi kormánytól a vezérőrnagyi és altábornagyi előléptetést, az országos főhadparancsnoki kinevezést...

Megint egy hajszálnyi villanás, egy-két abszurd, a valódi értelméből kifordított, sőt, egyenest undorító megállapítás:

...a vádlott úr az említett országgyűlési határozat után is megmaradt a lázadó kormány szolgálatában...

További súlyosbító körülménynek tekinthető az az állás, amelyet a vádlott úr az osztrák hadseregben betöltött...

A katonai alá- és fölérendeltségi viszony, különösen pedig az osztrák hadsereg évszázadok óta jellemző hűség következtében az alárendelt megszokta, hogy a parancsoknak vakon engedelmességedjen...

...ha tehát előljáróit követi, úgy érzi, hogy helyes úton jár, és nem tévedhet.

Érdekes, hogy a törzshadbíró képe ismét előjön egy villanásnyira, amikor saját, hosszú írományát felolvasva, sértő megjegyzéssel lezárja:

...a vádlott úr nem rendelkezik különösebb, legfeljebb átlagos szellemi képességekkel, és ezekkel a szükséges tapintat és a jellemzilárdság bizonyos hiánya párosul!...! Az én alázatos büntetési javaslatom a következő: Kiss Ernő vádlott úr felségsértés bűntette miatt ezredesi rangjának, rendjeleinek és bárhol található minden ingó és ingatlan vagyonának elvesztése mellett lőpor és golyó általi halállal büntetendő.

Arad vár, 1849. szeptember 21.

Ernst törzshadbíró

De már el is mosódik minden. A várbörtön, a hazug tárgyalás, a hadbíróság... Megszűnnek a fájdalmak. Azt már alig-alig látom, persze, kevéssé is figyelem, amikor éjjel a Kiss Ernő nevű test koponyáját egybekötözik jótét lelkek s a testet kicsempészlik a várárból, hogy elrejtse, egyelőre egy aradi temetőben.

Túl vagyok már mindenem.

Az még ugyan fel-felrémlik előttem, hogy ekkor vagy akkor igaztalanul megsértettem valakit, csak hogy egyre inkább távolodik még ez a keveske lelki furdalás is. Itt az egész ottani, előző világnak, az egykori dolgoknak sem céljuk, sem értelmük. Itt egy egészen más, korábban elképzelhetetlen, igazságos életben van részem.

Meleg, szerető, végtelen érzés vesz körül, olyan érzés, amelyben csodálatos boldogság örökké élni. És ezt az örökkévalóságot nem években s nem évezredekben mérik...